

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΡΙΖΑΙ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΜΑΣ ΖΩΗΣ

ΑΙ ΔΙΑΤΥΠΟΥΜΕΝΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΚΑΙ Η ΘΕΣΙΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η αναλυτική έρευνα αφού καθώρισε και περιέγραψε τὰ εἶδη τῶν ψυχολογικῶν ἐκδηλώσεων κεχωρισμένως, ἢτοι τὴν ἀντίληψιν περὶ πραγμάτων καὶ γεγονόνων, τὴν μνήμην τῶν παρελθόντων, τὰς κρίσεις καὶ ἔκτιμήσεις τούτων, τὴν ἐκφρασίν των, τὴν εύαρέσκειαν ἢ τὴν δυσαρέσκειαν καὶ τὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν, ἐπεζήτησε νὰ καθορίσῃ τὰ τῆς συνδέσεως καὶ διαρθρώσεως τῶν λειτουργιῶν τούτων ἐντὸς τῆς ἐνότητος, ἥτις δνομάζεται ψυχὴ καὶ ζωὴ τῆς ψυχῆς. Τὸ θέμα τοῦτο, ἀποτελοῦν θεώρησιν δευτέρου βαθμοῦ τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, ἔγέννησε καὶ ἔξακολουθεῖ νὰ γεννᾷ ἀντιγνωμίας. Αἱ διατυπώθεισαι σχετικαὶ ἀντίληψεις δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς τὰς ἔξῆς:

Ιον. **Η Ψυχοφυσικὴ Θεωρία.** Κατ' αὐτὴν τὰ ἔρεθισματα τὰ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, φθάνοντα εἰς τὴν συνείδησιν μας διὰ τῶν αἰσθητηρῶν τὰ δποῖα ἔχομεν κοινὰ μὲ δλους τοὺς ἀνωτέρους δργανισμούς, γεννοῦν αἰσθήματα καὶ ἐντυπώσεις εἰς τὰς δποῖας ἀκολουθοῦν ἀντιδράσεις τοῦ δργανισμοῦ.

Η ἀντίληψις αὕτη ἔχει ὡς ὑπόστρωμα τὴν διδασκαλίαν τῆς νεωτέρας Φυσικῆς, δτι καθολικὸς νόμος εἶναι ὁ τῆς αἰτιώδους συνδέσεως τῶν φαινομένων. Η ἀρχὴ αἰτία - ἀποτέλεσμα ἀποτελεῖ τὴν κλειδα ἐρμηνείας καὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἔχουσα ἐκεῖ τὴν μορφὴν ἔρεθισμα - ἀντίδρασις (stimulus - reaction). Η αἰτιώδης σύνδεσις εἶναι ποσοτική, ἡ δὲ μέτρησις εἶναι τὸ μόνον βέβαιον θεμέλιον πάσης γνώσεως, δρα καὶ τῆς ψυχολογικῆς. Πλέον συγκεκριμένη στήριξις τῆς ἀντίληψεως ἀνεζητήθη εἰς τὰς διακριβώσεις τῆς Φυσιολογίας. Τὰ πειράματα τῶν Ρώσων Pavlov καὶ Bechterev κατέδειξαν, δτι εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθοῦν ἐπίκτητοι ἀντανακλάσεις μὲ ψυχικὸν κατάλοιπον. Ο Pavlov εἶχε προβῆ εἰς τὸ ἔξῆς πειραμα: "Ἐθετεν εἰς τὸ στόμα κυνὸς ἀλευροποιημένον κρέας, τὸ δποῖον προεκάλει ἔκκρισιν σιέλου.

Συγχρόνως μὲ τὴν παροχὴν τοῦ κρέατος παρῆγεν ώρισμένον ἥχον δι' ἐνδὲ τονοδότου, ή ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ κυνός ώρισμένον φῶς. Τοθο ἐπανελάμβανεν ἐπὶ πολλὰς φοράς. Κατόπιν παρῆγε μόνον τὸν ἥχον τοῦ τονοδότου, ή ἔρριπτε μόνον τὸ φῶς ἐπὶ τοῦ κυνός. Τότε παρετήρει, διὶ εἰς τὸν σωλῆνα τὸν σύνδεσμον μὲ τὸ στόμα τοῦ κυνός ἐγίνετο ἔκχυσις σιέλου, καί τοι δὲν εἶχε τεθῆ κρέας εἰς τὸ στόμα. Τοθο προήρχετο ἐκ τοῦ διὶ ἐγίνετο εἰς τὸν κύνα σύνδεσις τοῦ ἔρεθισμοθ τοῦ ἐκ τῆς γεύσεως τοῦ κρέατος μὲ τὸ ἔρεθισμα τοῦ ἥχου, ή τοῦ φωτός, τὸ δποῖον συνώνευε τὴν παροχὴν τοῦ κρέατος. Ἡ ψυχικὴ αὕτη σύνδεσις ἡτο τὸν στενή, διστε ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐνδὲ ἔρεθισματος προεκάλει τὰ ἀντανακλαστικὰ φαινόμενα τοῦ ἄλλου ἔρεθισματος, μὲ τὸ δποῖον αἷχε γίνει σύνδεσις διὰ τῶν ἐπαναλήψεων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκλήθη ἀντανακλάσεις ἐξηρτημέναι, ή ἐπίκτητοι ἀντανακλάσεις (*réflexes conditionnels*, ή *réflexes acquis*)¹. Αἱ ἐπίκτητοι αὕται ἀντανακλάσεις παρετηρήθη διὶ παύουν, ἐὰν ἀφαιρεθῇ ή φλοιώδης χώρα τοῦ ἐγκεφάλου.

Ο Bechtereū εἶχε κάμει ἀνάλογα πειράματα ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ παρετήρησεν, διὶ ή ἀνάπλασις ώρισμένων εἰκόνων δύναται νὰ ἔχῃ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πραγματικοῦ ἔρεθισματος. Ἐπὶ παραδείγματι ή ίδεα τοῦ σκότους προεκάλει διεύρυνσιν τῆς κόρης τῶν δφθαλμῶν, ή δὲ σκέψις δηδοῦς πράγματος τάσιν πρὸς ἔμμετον. Τὰς ἀντανακλάσεις ταύτας δινόμασε ψυχικὰς ἀντανακλάσεις (*réflexes psychiques*), διετύπωσε δὲ τὴν γνώμην, διὶ δλδκληρος δ ψυχικὸς βίος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ή προϊόν τοιούτων συνδέσεων καὶ ἀντανακλάσεων, κτηθεισῶν κατὰ τὴν πάρελθοθισάν ζωὴν τοῦ εἴδους ἀνθρώπος καὶ κληροδοτουμένων εἰς τοὺς ἀπογόνους. Ἡ ἐπιστημονικὴ ψυχολογία ἐπομένως οὐδὲν ἄλλο εἶναι κατ' αὐτὸν εἰμὴ ή σπουδὴ τῶν ἀντανακλαστικῶν τούτων κινήσεων. Εἶναι μία Ἀντανακλασιολογία (*Réflexologie*)². Αἱ ποικίλαι ψυχικαὶ ἐκδηλώσεις διαφέρουν ἀπὸ τὰς συνήθεις ἀντανακλαστικὰς κινήσεις ἀπλῶς, διότι ἐμπεριέχουν τροποποίησιν τῆς παρούσης ἀντιδράσεως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προηγηθεσῆς πείρας τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἀτόμου. Εἶχε δικαιον, λέγει, ή Aisθησιοκρατία (*Sensualismus*) τοῦ Condillac, ήτις ἐδίδασκεν, διὶ δ γεννώμενος ἀνθρώπος εἶναι ἐν ἀδρανὲς ἀγαλμα, τὸ δποῖον ζωογονεῖται ἐπιγενῶς διὰ τῶν αἰσθητικῶν ἐπιδράσεων.

Νέον στήριγμα εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐπεζήτησε νὰ παράσχῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας ή ψυχολογία τῆς διαγωγῆς (Behaviorismus). Αὕτη

1. Pavlov J. P., *Les réflexes conditionnels*, Paris 1927.

2. Bechtereū V., *La psychologie objective*, Paris 1913.

δύποστηρίζει, δτι αἱ ψυχικαὶ μας ἑκδηλώσεις εἶναι δημιούργημα τοῦ γύρω κόσμου. Άι ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεις προκαλοῦν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ώρισμένας φυσιολογικὰς ἀντιδράσεις, αἵτινες ἀδιαλείπτως ἐπαναλαμβανόμεναι γεννοῦνται γεννοῦνται, δηλαδὴ ἀντιδράσεις ἐνδὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου. Άι ἔξεις αὕται σὸλας ἐσφαλμένως, λέγουν, νοοῦνται ὑπὸ τῆς θεωρητικῆς Ψυχολογίας ως ἔμφυτοι λειτουργίαι ή ίδιότητες τῆς ψυχῆς.¹ Οπως ἔχομεν, λέγουν, Φυτολογικὴν καὶ Ζωολογικὴν Γεωγραφίαν, τοιουτοτρόπως ἔχομεν καὶ Ψυχολογικὴν Γεωγραφίαν, ἀφοῦ αἱ ἀνθρώπινοι φυλαὶ ἐξαπλοῦνται εἰς ώρισμένας ζῶνας τοῦ πλανήτου, μὲν ώρισμένην ψυχοσύνθεσιν εἰς ἐκάστην ζώνην. Τὸ περιβάλλοντεῖναι τὸ πλάττον τὴν ψυχήν.

Ακόμη καὶ εἰς τὰ Ψυχολογικὰ Ἑργαστήρια, προσθέτουν, ώρισμέναι ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, δημιουργούμεναι τεχνητῶς ἀπὸ τὸν ψυχολόγον, γεννοῦν ώρισμένην ἀντιδρασιν, ώρισμένον εἴδος διαγωγῆς (*behavior*), ως λέγει ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος ὀπαδὸς τῆς τάσσης, ὁ Ἀμερικανὸς Watson¹. Εντεῦθεν ἐπεζητήθη νὰ διαμορφωθοῦν tests συμπεριφορᾶς καὶ στατιστικαὶ συμπεριφορᾶς.

Ο Behaviorismus ἀρνεῖται τὴν ἐσωτερικὴν ζωήν, τὸ Ἐγώ, τὴν συνείδησιν, τὰ συναισθήματα ως ἀφετηρίας ψυχικάς, δεχόμενος μόνον ἐξηρτημένην διαγωγήν. Η βιόλησις, ή εύφυΐα, αἱ ίδεαι προσδιορίζονται κατ' αὐτὸν ἔξωθεν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ πυρήνος τῶν προσώπων.

Η διδασκαλία αὕτη ἔσχεν ως ἀφετηρίαν τῆς τὴν προσφιλῆ θεωρίαν τῶν Γάλλων περὶ «milieu», τὴν ἐκτιθεμένην συνεχῶς ὑπὸ τῶν Montesquieu, Lamarck, Taine καὶ τοῦ φυσιοκρατικοῦ Θετικισμοῦ.

Η Ψυχολογία τοῦ Κομμουνισμοῦ, ἐπίσης ἐκεῖθεν προελθοῦσα, τονίζει, δτι τὸ περιβάλλον δέον νὰ νοῆται τόσον ως φυσικὸν δσον καὶ ως κοινωνικόν. Ωρισμένοι ἐξωτερικοὶ δροὶ γεννοῦν ώρισμένον τύπον ἀνθρώπου. "Άλλη εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ προλεταρίου καὶ ἄλλη ἡ τοῦ ἀστοῦ. Εάν μεταβάλω τοὺς δρους, θὰ γεννήσω δικλον τύπον ἀνθρώπου.

Ἐκτίμησιν τῆς θεωρίας θὰ ἐπιχειρήσωμεν, ἀφοῦ ἐκθέσωμεν καὶ τὰς ἄλλας ἐπὶ τοῦ προβλήματος γνώμας.

Ζον. Η Συνειδητικὴ ή Μνημονικὴ Θεωρία. Κατ' αὐτὴν ἡ διδασκαλία περὶ ἐρεθίσματος - ἀντιδράσεως ὑπεραπλοποιεῖ τὸ θέμα τῆς πηγῆς τῆς ψυχικῆς μας ζωῆς. Η βασικὴ ικανότης τοῦ ἀνθρώπου, τονίζει, εἶναι νὰ σχηματίζῃ εἰκόνας (παραστάσεις) τῶν πραγμάτων καὶ γεγο-

1. Παραβ. Watson J. B., Psychology from the Standpoint of a Behaviorist, Philadelphia 1924. Τοῦ αὐτοῦ, Behaviorism, New York 1930.

νότων ποὺ ἀντιλαμβάνεται, νὰ τὰς διατηρῇ καὶ νὰ τὰς συνδέῃ μεταξύ των. Ἡ ψυχὴ εἶναι δέσμη παραστάσεων κατὰ τὸν πατέρα τῆς θεωρίας Hume¹. Ο συνειδητὸς τούτων γεννᾷ κατὰ τὸν "Ἐρβαρτον τὴν ποικιλίαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τὸ δὲ ποσὸν σοφίας καὶ μορφώσεως εἶναι τὸ δίδον τὰς διαστάσεις εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου. Εἶχον δίκαιον, λέγει, οἱ Στωϊκοὶ οἱ ὑποστηρίξαντες, δτὶ δὲ γεννώμενος ἀνθρωπος εἶναι «γραμματεῖον κενόν», ως καὶ δὲ Locke δὲ διδάξας, δτὶ δὲ ψυχὴ ἐκάστου νέου ἀνθρώπου εἶναι *"tabula rasa"*.

Αἱ φυσιολογικαὶ διακριβώσεις περὶ ἐνεδράσεως ὥρισμένων ψυχικῶν στοιχείων εἰς τὸν ἔγκεφαλικὸν φλοιόν καὶ ἡ ἔξαφάνισις αὐτῶν συνεπείᾳ βλάβης τοῦ τελευταίου ἔθεωρήθησαν, δτὶ κυρούσι τὴν μνημονικὴν περὶ ψυχῆς ἀντίληψιν.

3ον. Ἡ Ἑδανιστικὴ θεωρία. Κατ' αὐτὴν βασικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου ως καὶ τῶν ἄλλων ζώων εἶναι μία ἔμφυτος τάσις πρὸς τὸ εὔχαριστον καὶ ἀποφυγὴ τοῦ δυσαρέστου. Ἡ ἔμπειρία τῆς προηγηθείσης εὐχαριστήσεως, ἐπαναλαμβανομένη, κινεῖ τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ αὐτὰ πράγματα. "Εκαστος ζητεῖ ἐκ νέου δὲ τι τοῦ προεκάλεσεν εὐχαρίστησιν ἀμεσον ή ἔμμεσον. Ἀκόμη καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν δόξαν τὰς ἀναζητεῖ ἐπειδὴ δι' αὐτῶν θὰ ἔχῃ ἄλλας εὐχαριστήσεις. Ἡ πεῖρα τῆς προηγηθείσης ἀπολαύσεως εἶναι δὲ δόηγός εἰς τὰς ἐπιδιώξεις μας.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη προεβλήθη ἡδη κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχήν, γενικῶς μὲν ὑπὸ τῆς Κυρρηναϊκῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Ἀριστίππου, εἰδικότερον δὲ ὑπὸ τοῦ Εὔδοξου (407 - 355 π.Χ.). Ἀντιπροσωπευσμένη συνεχῶς ὑπὸ τῶν ὄλιστῶν φιλοσόφων ἐπανελήφθη εἰς τὰς ἡμέρας μας διὰ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ψυχαναλύσεως Freud, δοτικές δέχεται μίαν γενικὴν δρμὴν πρὸς ἡδονήν, τὴν *libido*, δρῶσαν εἴτε φανερῶς, εἴτε διὰ πολυειδῶν μεταμορφώσεων καὶ ἔξιδανικεύσεων.

4ον. Ἡ θεωρία περὶ ἐμφύτων παρορμήσεων πρὸς δρᾶσιν. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην διδάσκει ἡ ἀρχαία Ἕλληνικὴ Φιλοσοφία γενικῶς δι' ὅσων τονίζει περὶ τοῦ «φύσει» ἐν ἡμῖν. Ειδικότερον ἐκφράζεται διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ Ἐντελεχείας καὶ τῶν Στωϊκῶν ἀντίληψεων περὶ δρμῆς. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ βιολογικαὶ διακριβώσεις περὶ ἐνστάκτων τῆς ἔδωσαν εύρυτάτην διάδοσιν. Ὅπό τὴν σημερινὴν μορφὴν της διδάσκει, δτὶ ἔκαστος ἀνθρωπος εἶναι αὐτόνομος πηγὴ πολυμόρφου ἐνεργείας, διαφόρου τῆς

1. Παραβ. Hume D., *Treatise on human understanding*, 1739. Τοῦ αὖτοῦ, *An inquiry concerning human understanding*, 1748.

2. «Εὕδοξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν τάγαθὸν φετο εἶναι διὰ τὸ πάνθ' δρᾶν ἐφιέμενα αὐτῆς καὶ ἐλλογα καὶ ἀλογα». *Ἀριστοτέλους*, *Ἠθικὰ Νικομάχεια X*, 2.

Φυσικῆς, ἔχούσης ἔσωθεν τὴν ἀφετηρίαν της. Ἡ ψυχικὴ αὕτη ἐνέργεια ἡ Ψυχισμὸς αὐξάνεται ἀπὸ τῆς παιδικότητος πρὸς τὴν νεότητα καὶ ἀκμήν, διὰ νὰ ἐλαττωθῇ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ γήρατος. Ἡ ὑφὴ τῆς καὶ ὁ δυναμισμὸς ποικίλλουν ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον.

Ἐξετάζοντες κριτικῶς τὰς τέσσαρας ταύτας ἀντιλήψεις ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεντὰ ἔξῆς:

Ἡ **Ψυχοψυσική**, ἐπιδοθεῖσα εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐξ ἐρεθισμάτων γεννωμένων αἰσθημάτων, ἐβοήθησεν εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς γενέσεως τῶν κατ' αἰσθησιν ἐντυπώσεων. Ἡ ἀπομόνωσις τούτων δμῶς ἐκ τῆς γενικωτέρας ψυχικῆς λειτουργίας τῆς ἀντιλήψεως ὀδήγησεν εἰς ἴδεας ἀντιβαινούσας πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας. Μηχανικότης ψυχικῆς ζωῆς, οἷα παρίσταται ὑπὸ τῆς Ἀντανακλασιολογίας, δὲν μαρτυρεῖται οὔδὲ διὰ τὰ ζῶα. Μία σάύρα ἀντιδρᾷ εἰς μετακίνησιν χαλίκων παρ' ἐνὸς ζωυφίου, οὐχὶ δμῶς καὶ εἰς θόρυβον αὐτοκινήτου, διότι ὁ δεύτερος δὲν ἐντάσσεται εἰς τὰς ἐνστικτώδεις τάσεις της.

Εἰς κύων πληττόμενος μὲν μαστίγιον μανθάνει νὰ ἐκτελῇ ὠρισμένας κινήσεις καὶ γυμνάσματα, δταν δὲ μετὰ ταῦτα ἀκούῃ τὸν κρότον τοῦ μαστιγίου, ἐκτελεῖ τὰς κινήσεις ταύτας κανονικῶς. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δμῶς δὲν γίνεται σύνδεσις τῆς παραστάσεως τοῦ κρότου τοῦ μαστιγίου μὲ τὴν κίνησιν, ὥστε νὰ προκαλῆται ἰδεοκινητικὴ ἐνέργεια ἐν εἴδει ἀντανακλάσεως, ἀλλ' ἡ παράστασις διεγείρει τὸ ἐνστικτον τῆς ἀποφυγῆς πόνου. Ἐκεῖθεν αἱ κινήσεις ἢς ἐπιτελεῖ. Ἡ δλη ἐκδήλωσις δὲν εἶναι μηχανικὴ σύνδεσις, ἀλλ' ἔχει διὰς κίνητρον κάτι ἔμφυτον καὶ ἐσωτερικώτερον. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι δέσμη ἀντανακλάσεων. Καὶ εἰς τὰ ζῶα καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἔχομεν ἐκδηλώσεις ἐπιδιωκούσας ἀφ' ἐαυτῶν ὠρισμένον σκοπὸν καὶ μὴ γεννωμένας ἀπὸ ἐξωτερικούς ἐρεθισμούς. Τὰ πτηνὰ καθ' δλον τὸ ἔτος βλέπουν τὰ ὄλικὰ τὰ κατάλληλα διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς τῶν, πλὴν δμῶς μόνον δταν πρόκειται νὰ γεννήσουν τὰ φά των τὰ συλλέγουν καὶ τὴν κατασκευάζουν. Ὁ κυνηγετικὸς κύων σύχνα χωρίς νὰ πεινᾷ καταδιώκει τὴν λείαν του ἐπὶ ὥρας δλοκλήρους, ὑπελκων ἀπλῶς εἰς ἐσωτερικὴν παρόρμησιν. Ὅπάρχει διαφορὰ μεταξὺ μηχανικῆς αἰτιότητος καὶ ψυχικῆς αἰτιότητος. Εἰς τὴν μηχανικὴν αἰτιότητα πᾶσα παρεμβαλλομένη ἀντίστασις μειώνει τὸ ἀποτέλεσμα. Εἰς τὴν ψυχικὴν αἰτιότητα ἡ ἀντίστασις εἰς ἕνα σκοπὸν δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν ψυχικῆς δράσεως, ἀντὶ νὰ τὴν ἐλαττώσῃ καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἐντονώτερα ἀποτελέσματα. Εἰς τὴν μηχανικὴν αἰτιότητα δυνάμεθα νὰ προείπωμεν τὸ ἀποτέλεσμα μετ' ἀπολύτου ἀκριβεῖας.

Εἰς τὴν ψυχικὴν αἴτιότητα μόνον πιθανότητα δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, ἡ δποῖα εἶναι τόσον μικροτέρα, δσον συνθετώτερα εἶναι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. 'Η ἀντίδρασις δὲν εἶναι ποσοτικῶς ἀνάλογος πρὸς τὸ ἔρεθισμα. 'Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πρόσωπον, τὴν ἴδιοφυΐαν του, τὴν κατάστασιν του ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, τοὺς σκοπούς του καὶ τὰς ἴδεας του. 'Ακόμη καὶ τὸ δρίον αἰσθητικότητος εἶναι ἑκάστοτε διάφορον.

Τὸ ζῶον, δταν πεινᾶ, μόλις ἵδη τροφὴν εἶναι δυνατὸν νὰ κάμῃ τὰς ἀντιδράσεις τοῦ Pavlov. 'Ο ἀνθρωπος δμως δύναται νὰ ἀδιαφορήσῃ καὶ νὰ περιφρονήσῃ τὴν προσφερομένην τροφὴν χάριν ἀνωτέρων σκοπῶν. 'Η ψυχὴ μας δὲν ἔχει ἐπιφάνειαν μόνον, ἀπαρτιζομένην ἐκ τῶν αἰσθητηρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν βάθος ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα ὑπάρχοντα πέραν τοῦ αἰσθητοῦ, ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ συνειδητοῦ. Τὰ ζῶα ἔχουν δλα τὰ αἰσθητήρια, τὰ δποῖα ἔχει καὶ ὁ ἀνθρωπος, δὲν ἀναπτύσσουν δμως πνευματικὴν ζωὴν, διότι λείπει ἀπὸ αὐτὰ ἡ ἐσωτερικὴ ψυχικὴ δργάνωσις ἢ ἴδιαζουσα εἰς τὸν ἀνθρωπὸν. 'Η ἔρευνα τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὰ πρωταρχικὰ στοιχεῖα της.

Η Μνημονικὴ ἢ Συνειδητικὴ θεωρία προχωρεῖ κατὰ ἐν βῆμα πέραν τῆς Ψυχοφυσικῆς. Αἱ εἰκόνες τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων εἶναι τι συνθετώτερον ἀπὸ τὰ αἰσθήματα, μὲ σαφεστέραν τὴν ψυχικὴν ποιότητά των, τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἀπὸ ύλικάς ἐπιδράσεις καὶ τὴν αὐτόνομον πορείαν τῆς γενέσεως, συνδέσεως, διατηρήσεως καὶ ἔξαφανίσεως των. 'Η μνήμη κατὰ τὴν Μυθολογίαν ὑπῆρξεν, ως Μνημοσύνη, ἡ μήτηρ τῶν Μουσῶν. 'Ο συμβολισμὸς εἶναι δρθός. Χωρὶς μνήμην εἶναι ἀδύνατος ἡ ψυχικὴ ζωὴ. 'Η τελευταία δμως δὲν εἶναι μόνον μνήμη. Αἱ Μούσαι ἔχουν ἄλλα δῶρα, τὰ δποῖα δὲν εἶχεν ἡ Μνημοσύνη. 'Ο νεογέννητος παῖς ἔχει τὴν μνημονικὴν ικανότητα, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄλλας τάσεις, κοινωνικάς, ἡθικάς, καλλιτεχνικάς, νοητικάς, μεταφυσικάς. Αὗται δὲν εἶναι ἀπλούθιν ἐπακολαύθημα τῆς κινήσεως τῶν παραστάσεων καὶ εἰκόνων, ἀλλ' αὐτόνομα στοιχεῖα. Οὕτε ἡ εύφυΐα, οὕτε ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, οὕτε τὸ ἥθος ἐξαρτῶνται αἴτιωδῶς ἀπὸ τὸν πλούτον τῶν παραστάσεων, τὴν σαφήνειάν των καὶ τὸν εὔκολον συνειρμόν των. Αἱ ίδιοφυΐαι καὶ αἱ μεγαλοφυΐαι ἐμφανίζουν πρωτόμως τὸ τάλαντόν των, καίτοι τὸ πιοσόν τῶν εἰκόνων των εἶναι τὸ τοῦ κοινοῦ μέτρου. 'Ἐάν τις σχηματίσῃ σαφῆ εἰκόνα τῆς ἐντιμότητος, τῆς ἀγαθότητος, καὶ τῆς αὐτοθυσίας, δὲν ἐπεται δτι κατ' ἀνάγκην θὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἴδιανικὸν πολιτην ἢ ἥρωα. 'Αντιθέτως ἀπλοὶ ἀνθρωποι μὲ στοιχειώδη παιδείαν, ἢ καὶ στερούμενοι ταύτης, παρουσιάζουν ἀνώτερον ἥθος καὶ ψυχικὴν δύναμιν, τῆς δποίας στερούμενται οἱ σοφοὶ καὶ οἱ πολυμαθεῖς. 'Η ψυχὴ δὲν εἶναι μία

«δέσμη εἰκόνων». Εἶναι διηρθρωμένη δλότης τάσεων, ποιοτικῶς διαχρινομένων.

‘Η σημερινή Ψυχολογία έγκατέλειψε βεβαίως τάς μονομερείας τῶν Συνειρμικῶν, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπερτονίζῃ τὴν σημασίαν τῆς γνώσεως ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ βαθύτερᾳ της, τῇ νοήσει. ’Ο ’Ορθολογισμὸς καὶ ἡ λατρεία τῆς εὐφυΐας, ἡ διερεύνησις τῶν μέσων ἐξελίξεως της καὶ τῶν μεθόδων στηνχνεύσεως καὶ μετρήσεως της εἶναι μάρτυρες τούτου. Καὶ ἡ νέα θμῶς αὕτη μορφὴ τῆς γνωσιοκρατίας δὲν δικαιούται διὰ τῶν ψυχολογικῶν δεδομένων. ’Η λογικὴ δύναμις εἶναι βεβαίως παρούσα εἰς πᾶσαν ψυχικὴν ἐκδήλωσιν. ’Αλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἀν ἡ νόησις κατευθύνῃ ὡς πρῶτον τι τὸν ἀνθρωπὸν. ’Η διερεύνησις τῆς ψυχῆς ἔδειξεν, δτι ἡ νόησις ἐτοιμάζει τὰ μέσα διὰ πραγμάτωσιν τῶν τάσεων μας, πληροφορεῖ περὶ σχέσεων αἰτιωδῶν, ἀλλ’ οἱ σκοποὶ τῶν ψυχικῶν μας ἐπιδιώξεων ἔχουν ἀλλοθεν τὴν προέλευσιν. Οἱ νοήμονες μᾶς δίδουν λεπτολόγους θεωρητικὰς κατασκευὰς, ἀλλὰ χρειάζονται καὶ ἀλλας δυνάμεις, αἱ δποῖαι δὲν συνυπάρχουν πάντοτε εἰς τοὺς λογικοῦς τύπους ἀνθρώπους.

‘Ο ’Ηδονισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ δεδομένου, δτι τὸ εὔχαριστον ἢ τὸ δυσάρεστον χρωματίζει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς μας πᾶσαν ἐκδήλωσιν της. Πᾶς ἀνθρωπὸς προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιδιώξιν τοῦ εὔχαριστου καὶ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ δυσαρέστου. ’Η ἡδονὴ δύμως δὲν εἶναι τὸ βασικὸν κίνητρον τῆς ψυχικῆς μας ζωῆς. Αὕτη, δπως παρατηρεῖ δ Πλάτων, εἶναι «τὸ στερβόνον αὐταρκεῖας καὶ τῆς τοῦ ίκανοῦ καὶ τελέους δυνάμεως»¹. ’Υπὲρ αὐτὴν ὑπάρχουν ἀλλα αὐτόνομα καὶ βαθύτερα κίνητρα. ’Ο ’Αριστοτέλης παρατηρεῖ σχετικῶς, δτι ὑπάρχουν πλεῖστα πράγματα τὰ δποῖα «ἔλοιμεθα δν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γένοιτο’ δν δπ’ αὐτῶν ἡδονὴ»². Οἱ Στωϊκοὶ διασαφοῦν ἔτι περιτέρω τὸ θέμα παρατηροῦντες, δτι ἡ εὔχαριστησις εἶναι ἐπιγέννημα τῆς κανονικῆς πορείας τῶν ψυχικῶν μας τάσεων³. ’Η γνώμη αὗτη θὰ κυρωθῇ καὶ ὑπὸ τῆς νεωτέρας Ψυχολογίας. Αἱ τάσεις καὶ αἱ δρμαὶ ὑπάρχουν εἰς τὸν νεογέννητον παῖδα, πρὶν γὰρ δοκιμάσῃ οὗτος τὴν ἐκ τῆς πληρώσεως ίκανοποίησιν. ’Επειτα δ ἀνθρωπὸς ἔχει εὔχαριστησεις εἰς τὴν ζωὴν τοῦ, αἱ δποῖαι διαφέρουν μεταξύ τῶν ποιοτικῶν.

1. Φίληβ. 67 Α.

2. Ἡθικ. Νικομ. Χ, 3, 12.

3. Κατὰ τὸν Χρύσιππον «δ λέγουσοί τινες πρὸς ἡδονὴν γίγνεσθαι τὴν πρώτην δρμὴν τοῖς ζώοις, ψεῦδος ἀποφαίνουσιν. ’Ἐπιγέννημα γάρ φασιν, εἰ ἄρα ἀστιν ἡδονὴν εἶναι, δταν αὐτὴν καθ’ αὐτὴν ἡ φύσις ἐπιζήσασα τὰ ἀναρμογλζοντα τῇ συστάσει ἀπολάβῃ ». Διογ. Δαέρτ., VII, 85.

"Αλλη εἶναι ή εὐχαρίστησις ἀπό φαγητόν, ἀπό τὴν φιλίαν, τὴν μόρφωσιν, ἀπό τὴν ἔργον τέχνης, ἀπό θρησκευτικὴν συγκίνησιν, ἀπό μίαν ἀγαθοεργίαν, ἀπό μίαν κοινωνικὴν ἐπιτυχίαν.

'Η εὐχαρίστησις εἶναι ἐπακόλουθον τῶν ἐνεργειῶν μας, δχι κίνητρον αὐτῶν. 'Ο κῆρυξ γένεων θεῶν, δοποῖος ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν με τοὺς συγχρόνους του καὶ παραγνωρίζεται, ζῶν ἐν δυστυχίᾳ, δὲν ἀπολαμβάνει συνήθως τίποτε. "Ομως ἐπιμένει εἰς τὰς Ιδέας του, ἀποβλέπων εἰς τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά. Συχνά ἀποθνήσκει χωρὶς νὰ τὸν κατανοήσουν. Πλὴν δύμως μένει μέχρι τέλους πεπεισμένος διὰ τὰς ἀρχὰς του, χωρὶς νὰ μετρᾷ τὴν ἀλήθειάν των ἀναλόγως τῆς ἔξωτερικῆς ἐπιτυχίας. 'Ο ἡρως, δοποῖος θυσιάζει τὴν ζωὴν του χάριν ἔνδος Ιδανικοῦ, δὲν ἀποβλέπει εἰς εὐχαρίστησιν, συχνά δὲ δταν ἐπιδιδεται εἰς αὐτό, γνωρίζει, δτι τὸν περιμένει δ πόνος καὶ ή θυσία.

'Ακόμη καὶ τῶν ζώων αἱ ἐκδηλώσεις δὲν κυριαρχοῦνται ἀπό μόνην τὴν ἡδονὴν. Κίνητρον αὐτῶν δὲν εἶναι ή ἐκ τῆς πραγματοποιήσεώς των ἀπόλαυσις, ἀλλὰ μία ἔνστικτος τάσις πρὸς ώρισμένην ἐκδήλωσιν. 'Εὰν βαθύτερον κίνητρον ἔκάστης ἐκδηλώσεως ἥτο ή εὐχάριστος ἐμπειρία, τότε ἐπρεπε νὰ ἐπιζητήται, νὰ ίκανοποιήται διαρκῶς ἔκαστον ἔνστικτον. 'Η τάσις δύμως ἐμφανίζεται περιοδικῶς κατὰ τὴν διὰ τὸ εἶδος ώρισμένην ἐποχήν. Συχνά πραγματοποιεῖται διὰ ταλαιπωρίας ἥ καὶ θανάτου τοῦ ἀτόμου.

'Η σημερινὴ ψυχολογικὴ μορφὴ τοῦ 'Ηδονισμοῦ, ή Θυμοκρατία (Sentimentalismus), καθ' ἥν αὐχι ή αἰσθησιακή ἡδονή, ἀλλὰ τὸ συνασθῆμα μὲ τὰς ποικίλας του πνευματικωτέρας ἀποχρώσεις εἶναι τὸ κινοῦν τὴν ψυχήν, δὲν κυροῦται ἐπίσης ἐκ τῆς συγχρόνου ψυχογνωσίας. Καὶ τὰ συνασθήματα, ἀκόμη καὶ τὰ ἀνώτερα, εἶναι ἐπακόλουθα τῶν Ιδιαζουσῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐμφύτων τάσεων, τῶν πρωταρχικῶν κινουσῶν τούτον.

'Ο Ψυχισμός, ως αὐτόνομος καὶ ἅμεσος ἐκδήλωσις, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Φυσικῆς ἐμπειρικὴν διακρίβωσιν περὶ δυναμικῆς ὑποστάσεως πάσης ὅλης, πλαστικότητός της καὶ μετατρεψιμότητος εἰς ἐνέργειαν, δὲν ξενίζει πλέον¹. 'Ανά πᾶσαν στιγμὴν βλέπομεν ἐμπειρικῶς βεβαιούμενον, δτι δ νεογέννητος παῖς ως πρώτας ἐκδηλώσεις ἐμφανίζει κινήσεις καὶ ἐπιδιώξεις σκοπίμους, ή δὲ βίωσις τῶν προσπαθειῶν του εἶναι ή ἐξυπνῶσα τὴν συνείδησίν του.

'Η σκόπιμος δρᾶσις καὶ ή προσπάθεια συνοδεύουσαν πᾶσαν ἐνέργειάν μας, εἴτε κίνησιν τοῦ σώματος, εἴτε ἀντίληψιν, εἴτε ἀνάμνησιν,

1. Παραβ. Σπετσιέρη Κ., 'Οντολογία καὶ Φιλοσοφία τῆς ὑπάρχειας, 'ΑΘΗΝΑΙ 1956, σελ. 30.

εῖτε νόησιν, εῖτε φαντασίαν, εῖτε πρᾶξιν. Ἡ ψυχὴ εἶναι καθαρὸς δυναμισμός, ἀνάλογος μὲν πρὸς τὸν τῆς φυσικῆς σφαίρας, ἀλλ’ ἀλλοὶ δύντολογικῆς ὑφῆς, ως θάτιδωμεν εὐθύς ἀμέσως.

I. ΟΙ ΕΜΦΥΤΟΙ ΠΑΡΟΡΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

A'. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΡΜΗΣ

"Ολοι γνωρίζομεν τὰς ἐμφύτους παρωθήσεις μας πρὸς δρᾶσιν, τὰς συνοδευομένας ἀπὸ ἐν συναίσθημα ἐσωτερικῆς πιέσεως. Ὑπάρχει μία συνείδησις ἐλλείψεως, ἀνάγκης κτήσεως, μία τάσις ἀναζητήσεως καὶ στροφῆς πρὸς τὸ συγκεκριμένον, π.χ. πρὸς τροφὴν, πρὸς ποτόν, πρὸς συνομηλίκους, πρὸς ώραῖα πράγματα, πρὸς ἐνδιαφέροντα φαινόμενα, πρὸς ἴδεας, πρὸς τὸ ἄλλο φύλον κλπ. Ἡ δυναμικὴ αὕτη τάσις ἡ ἐμπερικλείσουσα σκοπιμότητα καὶ τελολογίαν προέρχεται ἀπὸ μίαν περιοχὴν τῆς ψυχῆς ὑπάρχουσαν πέραν τῆς συνειδήσεως καὶ πέραν τοῦ Ἐγώ.

Τὴν πρωταρχικότητα τοῦ φαινομένου ὑποδεικνύει δὲ Ἀριστοτέλης διμιλῶν περὶ δρέξεων ως αἰτίων τῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς τόσον τῆς βιολογικῆς, δσον καὶ τῆς πνευματικῆς¹.

Τὸν δρὸν δύως δρμὴν εἰσάγουν πρῶτοι οἱ Στωϊκοί, τῶν δποίων δὲ ἀρχηγέτης Ζήνων εἶχε συγγράψει ἐν ἀπολεσθὲν ἔργον «Περὶ δρμῆς ή περὶ ἀνθρώπου φύσεως»². Ο δεύτερος μετ’ αὐτὸν σχολάρχης Χρύσιππος τὴν δρμέτι τὴν «πρώτην κίνησιν τῆς ψυχῆς», ἥ τὴν «φοράν τῆς ψυχῆς ἐπὶ τι»³. Σημειώνει ἀκόμη δτὶ «δρμὴ τοῦ ἀνθρώπου λόγος ἐστὶ προστακτικὸς τοῦ ποιεῖν»⁴.

Ἡ κοινὴ παρατήρησις ἐπαληθεύει τὰς γνώμας ταύτας καθ’ ἐκάστην. Τὸ βρέφος ἀπὸ τῶν πρῶτων ἡμερῶν φωνάζει, διότι πεινᾷ, καὶ ἡσυχάζει ὅταν φάγῃ. Τὸ νήπιον τῶν 4 ἐτῶν ἐρωτᾷ δι’ ὅλα τὰ γύρω του πράγματα ἀκαταπαύστως. Ο παῖς ἐμφανίζει πλῆθος ἐνδιαφερόντων, τὰ δποία βλαστάνουν δμέσως ἔσωθεν. Ο ἔφηβος πιέζεται νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ ἄλλους, εἰς τοὺς δποίους νὰ ἀνακοινοῖ τὰς σκέψεις του καὶ τὰ συναίσθήματά του. Ο δριμός αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην γὰ τὸν ἐκτιμοῦν καὶ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρις ἀπελπισίας, ὅταν βλέπῃ,

1. Περὶ ψυχῆς Χ. 3, 3. Περὶ κοινῆς τῶν ζώων κινήσεως Χ. Μετά τὰ Φυσικὰ I, 1.

2. Διογ. Λαέρτ. VII, 4, 179.

3. Stoic. vet. fragm., III σελ. 40, IV σελ. 105 (Στοβ. Ἐκλ. II, 86, 17).

4. Πλουτάρχου, Περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων XI.